

ȚARA ȘIPENIȚULUI ȘI PROBLEMA CEDĂRII SALE POLONIEI ÎN 1436

CZU: 94(478+438)1436

DOI: <https://doi.org/10.52673/18570461.23.1-68.10>Doctorand, asistent universitar **Alexandru BEJENARU**E-mail: bejenaru.alexandr@gmail.comORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6508-3917>

Universitatea de Stat din Moldova

THE ȘIPENIȚ LAND AND THE QUESTION OF ITS CESSION TO POLAND IN 1436

Summary. The article analyses the circumstances surrounding the decision of the Moldavian ruler, Iliș I, to cede the Șipeniț Land to the Kingdom of Poland on September 19, 1436, the Șipeniț Land – a historical region located in the area of the Moldavian-Polish border. This episode remains a topic of discussion in the Romanian, Polish and Ukrainian historiographies, the opinions being split either in favor of the instatement of the Polish administration in Hotin, Țețina and Hmelov in year 1436, or supporting the Moldovan ruler's failure to fulfill his promise. Based on a study of the main official records of the Moldavian-Polish relations and the mentions of the governors of Hotin and Țețina in the documents of the royal chancellery for the years 1430-1440, it can be deduced that the Șipeniț Land was not ceded to Poland in 1436.

Keywords: the Șipeniț Land, the Principality of Moldova, the Kingdom of Poland, Iliș I, Bucovina.

Rezumat. În articol sunt analizate circumstanțele din jurul deciziei domnului Moldovei Iliș I de a ceda pe 19 septembrie 1436 în favoarea Regatului Poloniei Țara Șipenițului – regiune istorică amplasată în zona hotarului moldo-polon. Episodul respectiv rămâne a fi un subiect discutat în cadrul istoriografilor române, polone și ucrainene, opiniile scindându-se fie în favoarea instalării administrației polone la Hotin, Țețina și Hmelov în 1436, fie în favoarea neîndeplinirii promisiunii de către domnul moldovean. În urma studierii principalelor acte oficiale ale relațiilor moldo-polone și a mențiunilor dregătorilor Hotinului și Țeținei în documentele cancelariei domnești pentru anii 1430-1440, se poate deduce faptul că Țara Șipenițului nu a fost cedată în 1436 în folosul Poloniei.

Cuvinte-cheie: Țara Șipenițului, Țara Moldovei, Regatul Poloniei, Iliș I, Bucovina.

INTRODUCERE

Pe 19 septembrie 1436, la Liov, domnul Țării Moldovei Iliș I depune jurământul de credință regelui Poloniei Władysław al III-lea (1434-1444), întărit în prezența reprezentanților boierimii. Câteva zile mai târziu, pe 23 septembrie 1436, același voievod emite o declarație, prin care „...dăm acestui adevărat Domn Władysław, Craiului de acum al Poloniei, urmașilor și Coroanei lui, pentru pagubele pricinuite prin foc, mai înainte numitelor pământuri și ținuturi, adică Colomeiei și Sneatinului, dăm Țara Șepenițului, pe care Țara Moldovei a avut-o de la Coroană, cu orașele acestei adevărate Țări a Șepenițului, anume Hotinul, Țețina și Hmelovul, și cu toate ținuturile, locurile, satele, le dăruim și înapoiem, cu știința panilor și a boierilor noștri, cu sfatul și osebită voință, ca să le aibă în veacul vecilor și să le ție cu toate veniturile și foloasele” [1, doc. 50, p. 189].

Această decizie marca o nouă schimbare a frontierei moldo-polone, la cinci ani de la momentul intervenției nereușite a lui Alexandru cel Bun (1400-1432) în războiul dintre Polonia lui Władysław al II-lea (1386-1434) și Lituania lui Świdrygiełło (1430-1432).

Declarația privind cedarea acestei regiuni de nord a Țării Moldovei vine după precedentele acte diplomatice moldo-polone de soluționare pașnică a conflictului și recunoaștere a frontierei comune de-a lungul cursului râurilor Ceremuș, Colacin și Nistru conform prevederilor tratatului de hotar din 13 decembrie 1433.

Episodul dat reprezintă o parte componentă a procesului delimitării hotarului moldo-polon, care și-a cunoscut începutul încă din momentul oferirii în 1388 a împrumutului regelui Poloniei, Władysław al II-lea, de către domnul Moldovei, Petru Mușat (1375-1391) cu condiția cedării în gaj a țării Hali-ciului peste trei ani în cazul neachitării la timp a datoriei. Șapte ani mai târziu, în 1395, boierimea moldoveană renunța la pretențiile asupra țării Pocuției în schimbul negocierii apartenenței Șipenițului la Țara Moldovei în cadrul întâlnirii personale a lui Władysław al II-lea și Ștefan I (1394-1399) [2, p. 342]. În pofida necunoașterii rezultatelor acestei întrevăderi preconizate, reconfirmarea datoriei de 1 000 ruble de către Władysław al II-lea lui Alexandru cel Bun în 1411 și a cedării Țării Pocuției în gaj domnului Moldovei în cazul neachitării acestei sume peste doi

ani [2, p. 343] sugerează soluționarea chestiunii Țării Șipenițului în folosul voievodului de la Suceava – fapt reconfirmat și de tratatul de hotărnicie moldo-polonă din 1433.

În contextul evenimentelor enumerate mai sus, scopul acestui articol este de a determina circumstanțele politice interne și externe ale deciziei lui Iliș I de a ceda Țara Șipenițului în favoarea Regatului Poloniei pe 23 septembrie 1436. În același timp, în cadrul analizei de față vom urmări aprecierea perioadei aproximative a unei administrații poloneze la Hotin, Țețina și Hmielov, în cazul în care vor fi stabilite argumente în favoarea împlinirii acestei decizii a domnului Moldovei după tratativele cu regele Poloniei la Liov.

ISTORIOGRAFIA PROBLEMEI

Episodul declarației lui Iliș I din 23 septembrie 1436 referitor la renunțarea pretențiilor asupra Țării Șipenițului a cunoscut două interpretări principale în cadrul istoriografiei: cel al implementării sale în practică și cel al neaplicării acestei promisiuni în realitate. Aceste două versiuni au variat, ce-i drept, în privința detaliilor în studiile diferitor cercetători. În cadrul istoriografiei române, subiectul a fost discutat pentru prima dată în perioada interbelică de către Ion I. Nistor și Teodor Bălan. Primul, fiind autorul tezei ne-schimbării frontierei moldo-polone până la anexarea Bucovinei de Imperiul Habsburgic în 1775, afirma că „...polonii nu izbutiră să ocupe Țara Șipenițului în întregime, ci se mulțumiră numai cu ocuparea Hotinului, care fu cucerit mai apoi de Ștefan cel Mare” [3, p. 280]. În studiul său dedicat istoriei cetății Hmielovului, T. Bălan susținea că Țara Șipenițului ar fi trecut sub controlul Regatului Poloniei din momentul cedării sale de către Iliș I în 1436 și până în 1457, când scaunul domnesc al Țării Moldovei a fost ocupat de Ștefan cel Mare. În același timp însă, istoricul român admitea posibilitatea ocupării Țării Șipenițului de alți succesori ai lui Alexandru cel Bun, mai exact pe timpul domniilor lui Ștefan al II-lea, Roman al II-lea, Alexandru al II-lea și Petru Aron. De asemenea, T. Bălan menționa în studiul său despre posibila unire a presupuselor ținuturi ale Țeținei și Hmielovului pe timpul prezenței administrației poloneze [4, pp. 10-11].

Problema cedării Țării Șipenițului în 1436 a fost abordată în istoriografia recentă de mai mulți cercetători, adresând subiectul unui context mai larg al istoriei hotarului medieval moldo-polon. În articolul său dedicat trecutului Țării Șipenițului, Corneliu Cojocariu vede în promisiunea lui Iliș I polonezilor de a ceda Țara Șipenițului un instrument de obține-

re a sprijinului Poloniei împotriva lui Ștefan al II-lea, însă susține că teritoriul dat a rămas în continuare în componența Țării Moldovei. În calitate de argument, cercetătorul invocă actul din 28 februarie 1444, în care Maria, soția lui Iliș I, și Manoil Grecul, pârălăbul Hotinului, încredințau lui Ioan de Czynszow, castelanul de Cracovia, și lui Petru Odnowaz, palatinul de Liov, cetățile Hotin, Țețina și Hmielov [2, pp. 343-344].

Constantin Rezachevici, reluând informațiile oferite de cronicarul polonez Jan Długosz, remarcă faptul că „...Iliș s-a prezentat în persoană la Liov, însoțit de „cavalerii” (riteri) și boierii săi, depunând omagiul... înaintea regelui, în cadrul unei fastuoase ceremonii feudale, descrisă pe larg de cronicarul polon, la 18 septembrie 1436, urmată a doua zi, după ce Władysław III îi dăruise ca loc de refugiu orașul Halici...”. Cât despre cauzele deciziei luate de domnul Moldovei de a ceda Țara Șipenițului, istoricul român le explică prin intenția lui Iliș I de „...a-și pregăti un loc de refugiu la hotarul Poloniei în cazul unui nou conflict cu Ștefan II, cum, de altfel, s-a și întâmplat” [5, pp. 487-488].

În monografia sa dedicată evoluției hotarului de nord al Țării Moldovei, Alexandru Pinzar afirmă că prin înțelegerea de hotar din 1433 Ștefan al II-lea, îndatorat regelui Poloniei pentru sprijinul în ocuparea tronului, a renunțat la Pocuția, iar Władysław Jagiello, în semn de bunăvoință, a recunoscut fiului lui Alexandru cel Bun stăpânirea ereditară asupra Țării Șipenițului. Mult mai târziu, cu ocazia prestării omagiului la Liov, Iliș I a decis să cedeze Țara Șipenițului Coroanei poloneze pentru despăgubirea pagubelor rezultate din expediția lui Alexandru cel Bun împotriva Poloniei în cadrul Războiului de la Luțk din 1431 [6, pp. 107-109]. Istoricul menționează că alianța dinastică a lui Iliș I cu familia regală poloneză a impus obligația de a oferi Hotinul, Țețina și Hmielovul în calitate de dar de nuntă soției sale, Mariei Holszańska, ca garanție pentru ea și copiii lor comuni în cazul pierderii tronului Țării Moldovei [6, p. 116]. Interesul polonezilor pentru aceste teritorii la sud de Nistru ar fi determinat acțiunea realizată de Iliș I și era legat de disputa polono-lituaniană pentru stăpânirea întregii Podolii. Starea dată nu ar fi existat pentru mult timp, deoarece în 1444 sau 1445 teritoriul respectiv a fost reîntors lui Ștefan al II-lea, rămas la acel moment unic domn al Moldovei după înfrângerea fratelui său. Totodată, istoricul consideră că drepturile văduvei lui Iliș I asupra Țării Șipenițului nu au dus la careva schimbări de hotar între Moldova și Polonia, acesta rămânând în limitele demarcării din 1433 până la sfârșitul domniei lui Ștefan cel Mare [6, p. 154].

În cadrul istoriografiei poloneze remarcăm opinia exprimată de Ilona Czamańska, care consideră infor-

mația cronicarului Jan Długosz despre oferirea Hali-ciului lui Iliș I în calitate de refugiu în schimbul Țării Șipenițului ca parte a unei înțelegeri secrete, nefixate documentar. Motivul principal al domnului Moldovei de a recurge la un asemenea pas ar fi fost cooperarea fratelui său, Ștefan al II-lea, cu marele duce lituanian Świdrygiełło și înfrângerea suferită în fața rivalului său la Piperești pe 8 martie 1436, fapt care ar fi zdruncinat pozițiile sale în relațiile cu Regatul Poloniei [7, pp. 96-97]. Zdzisław Spieralski era de părere că Țara Șipenițului a fost ocupată de forțele poloneze din anul 1431, după înfrângerea expediției lui Alexandru cel Bun în Pocuția și Podolia, iar ulterior reîntoarsă de regele Władysław al II-lea Jagiełło lui Ștefan al II-lea cu ocazia depunerii jurământului de credință în anul 1433. În ce privește promisiunea lui Iliș I de a ceda Țara Șipenițului în 1436, medievistul polonez considera că acesta s-a abținut de la realizarea transferului [8, pp. 68-69]. În viziunea lui Marek Plewczyński, după ameliorarea relațiilor moldo-polone și semnarea tratatului de hotărnicie din 1433, Țara Șipenițului a rămas sub stăpânirea Moldovei, iar frontiera comună a celor două țări a rămas neschimbată, inclusiv și după declarația lui Iliș I de cedare a Hotinului, Țeținei și Hmelovului Poloniei [9, p. 78].

Referitor la viziunile istoriografiei ucrainene, atragem atenția asupra versiunii lui Oleksandr Masan, potrivit căruia Coroana poloneză a decis să nu dea curs realizării imediate a înțelegerilor atinse la Liov în septembrie 1436, deoarece „...anexarea Țării Șipenițului ar fi întărit starea de spirit pro-maghiară printre boierii moldoveni...” [10, p. 45]. La această interpretare a evenimentelor aderă și Oleksii Balukh. În opinia lui, ocupația polonă a acestei regiuni după perioada de conflict militar între anii 1431-1433 s-ar fi terminat prin tratatul de hotărnicie din 13 decembrie 1433 dintre Władysław al II-lea și Ștefan al II-lea, prin care regele Poloniei a retrocedat Țețina și Hmelovul în folosul domnului Moldovei [11, p. 36]. Iar despre promisiunea lui Iliș de a ceda Țara Șipenițului Poloniei, O. Balukh subliniază că această promisiune așa și nu a fost îndeplinită, dat fiind faptul că în fruntea Hotinului și Țeținei se aflau în continuare staroștii moldoveni Manoil și, respectiv, Șteful. Istoricul ucrainean apreciază acest act ca un semn al îndoielilor domnului Moldovei în capacitatea sa de a păstra tronul și din această cauză a decis să transfere Hotinul, Țețina și Hmelovul împreună cu ținuturile lor în favoarea soției sale, Maria, sora reginei-mamă a Poloniei, Sofia Holszańska [11, p. 37].

Această prezentare generală a opiniilor expuse pe seama problemei cedării Țării Șipenițului în 1436 în cadrul istoriografiei române, polone și ucrainene oferă versiuni contradictorii privind aplicarea promisiuni-

lor asumate de Iliș I, precum și durata prezenței unei posibile administrații a Coroanei polone la Hotin, Țețina și Hmelov. În cel din urmă caz, motivele unei retrageri a garnizoanelor polone rămân la fel destul de incerte. Pentru a determina răspunsurile la aceste întrebări, este necesar de a evidenția contextul relațiilor moldo-polone în ajunul declarației lui Iliș I din 1436.

RELAȚIILE MOLDO-POLONE ÎNTRE ANII 1433-1436

După o perioadă îndelungată de ciocniri militare, care și-au avut originea în intervenția lui Alexandru cel Bun de partea marelui duce al Lituaniei, Świdrygiełło, în lupta sa împotriva regelui Poloniei, Władysław al II-lea Jagiełło, Iliș I a decis să schimbe cursul politicii sale externe spre împăcare cu Coroana poloneză, cel mai probabil sub presiunea înfrângerilor militare ale alianței antipolone și izbucnirii războiului civil din Lituania între Świdrygiełło și Sigismund Kiejstutowicz. Rezultatul acestei decizii a devenit depunerea omagiului de către domnul Moldovei și boierii săi regelui Poloniei pe 3-5 iunie 1433 [1, doc. 33, pp. 174; doc. 34, pp. 175; doc. 35, pp. 175-176]. În toate cele trei acte nu sunt menționați ale unor probleme teritoriale privind Țara Șipenițului, însă, ținând cont că acestea au fost emise de partea moldoveană, ele nu conțin obligații ale regelui polonez de a garanta integritatea hotarelor Țării Moldovei.

Doar după ocuparea scaunului de la Suceava de către Ștefan al II-lea și încheierea tratatelor moldo-polone de la Lancici pe 13 decembrie 1433, atât regele Poloniei („...îl facem drept, pentru acea adevărată urăciune și pagubă de război, ce ne-a fost făcută nouă, Coroanei noastre de către tatăl său, și îi iertăm totul cu această scrisoare a noastră...”) [1, Doc. 36, pp. 176-177], cât și reprezentanții elitei întregului regat („...Și această vină și pagubă, pe care a făcut-o Alexandru voievod, tatăl său, contra noastră și a Coroanei, să nu le-o amintim niciodată, lor și panilor lor și Țării lor, în vecii vecilor...”) [1, doc. 37, pp. 177-178] și-au fixat acordul de a trece peste episodul atacului oștirii moldovene în Pocuția și Podolia din 1431 și de a reveni la vechiul status-quo existent dinaintea Războiului de la Luțk. Mai mult decât atât, tratatul de hotărnicie moldo-polonă, încheiat de Władysław al II-lea și Ștefan al II-lea au stipulat trecerea sub stăpânirea domnului Moldovei a Țării Șipenițului împreună cu „...aceste orașe, Țețina și Hmelovul, cu aceste ținuturi și sate, care aparțin lor, care orașe sânt așezate între Țara noastră a Rusiei și Moldova...”, reiterând totodată integritatea frontierelor Țării Moldovei: „...întărim aceste toate scrisori, cu această carte a noastră,

că scumpul nostru prieten, mai înainte numit Ștefan Voievod, copiii lui și urmașii vor stăpâni Țara lor a Moldovei, toată, în toate granițele ei, așa precum au stăpânit-o înaintașii lui și după cum este scris în cele întâi cărți...” [1, doc. 37, pp. 177-178].

Astfel, întrebările referitoare la apartenența Șipenițului au fost soluționate inițial în favoarea Țării Moldovei. Cauzele renunțării regelui Poloniei la pretențiile asupra acestei regiuni de frontieră puteau fi de natură militară. Coroana polonă, în pofida loviturii de palat inițiate de Sigismund Kiejstutowicz în Lituania, continua să ducă război împotriva Ordinului Teutonic, forțelor lui Świdrygiełło și a tătarilor aliați cu acesta [12, pp. 329-330]. În aceste condiții, succesele militare împotriva Moldovei nu soluționau complet problema războiului pe mai multe direcții – din acest motiv, înțelegerile atinse mai întâi cu Iliș I din 3-5 iunie 1433, iar mai târziu cu Ștefan al II-lea la seimul de la Lancici din 13 decembrie 1433 garantau securitatea hotarelor de sud ale Regatului Poloniei și angajarea domnului Moldovei în campaniile orientate împotriva lui Świdrygiełło și a aliaților săi. În acest sens, numirea lui Ștefan al II-lea în calitate de „adevărat stăpân și moșan al acestor cetăți, Țețina și Hmelov” [1, doc. 38, pp. 178-179] devenea o plată rezonabilă pentru atingerea obiectivelor de lungă durată a politicii externe poloneze în Europa Răsăriteană.

După bătălia de la Podraga pe 4 august 1435 și revenirea lui Iliș I pe tronul Țării Moldovei, documentele referitoare la relațiile moldo-polone indică o revenire la subiectul pagubelor aduse Coroanei polone în anii 1431-1433, în actul său omagial din 1 septembrie 1435 emis la Suceava, Iliș I menționând următoarele: „...Domnitorul nostru, numitul Rege, ne iartă cu generozitate moartea în prada făcută odinioară în Colomeea și Sneatân de către numitul Domn și părinte al nostru, ispășind de toate prin închisoarea noastră corporală și personală și ne-a iertat, cu deplină urmare și făgăduim, și dăm cheazășie că nu vom aduce aminte niciodată Maiestății regale mai înainte numite, din cauza opririi sau a pedepsei cu închisoarea și nici nu ne vom răzbuna, punând la mijloc statornicia cinstei și credinței noastre” [1, doc. 44, pp. 183-184]. Cu alte cuvinte, fiul lui Alexandru cel Bun propunea achitarea pierderilor materiale suferite de administrația polonă în Pocuția și Podolia prin termenul ispășit în perioada întemnițării sale la Sieradz pe parcursul primei domnii a lui Ștefan al II-lea (1433-1435). Propunerile de compensare a pagubelor aplicate de Alexandru cel Bun și Iliș I Coroanei polone prin cedarea Țării Șipenițului încă nu au apărut pe agenda zilei, ele fiind la fel absente în cadrul scrisorii lui Iliș I către Władysław al III-lea,

unde se anunța împăcarea cu Ștefan al II-lea, precum și în actul întăririi omagiului domnului Moldovei de către boierime din 1 și, respectiv, 3 septembrie 1435 [1, doc. 46, pp. 184-185; doc. 47, pp. 185-186].

Posibilul răspuns în formă scrisă a regelui Poloniei la oferta lui Iliș I nu s-a păstrat – nu este exclus faptul că această întrebare a fost în cele din urmă discutată deja în cadrul ceremoniilor depunerii omagiului personal al domnului Moldovei față de regele Poloniei la Liov pe 19 septembrie 1436, după care a apărut declarația lui Iliș I referitor la cedarea Țării Șipenițului în folosul polonezilor. Spre deosebire însă de depunerea jurământului de credință a lui Ștefan al II-lea la Lancici pe 13 decembrie 1433, sunt cunoscute doar documentele emise de către partea moldoveană prezentă la eveniment – niciun act din partea Coroanei polone referitor la omagiul de la Liov nu s-a păstrat în formă scrisă. Acest lucru, la rândul său, creează incertitudini referitor la cine a participat și a negociat condițiile noii înțelegeri moldo-polone (Władysław al III-lea nu a atins încă vârsta majoratului, având doar 12 ani), precum și referitor la însuși faptul existenței unui nou tratat de hotărnicie, care ar fi fixat noua frontieră după precedentul existent în 1433. Actele ulterioare nu păstrează niciun indiciu al aplicării promisiunii lui Iliș I în realitate sau nu. Unica mărturie în acest sens reprezintă scrisoarea soției sale, Maria Holszańska, și a păr-călăbului Hotinului Manoil Grecul din 28 februarie 1444, care stipula că „...încredințăm și părăsim cetățile noastre, Hotinul, Țețina și Hmelovul, cu ținuturile, cari aparțin lor, în manele credincioase ale măreților Domni, Ioan de Czyszow, castelan și căpitan de Cracovia și ale locțiitorului prea strălucitului Domn, Rege, în Regatul Poloniei, Petru Odrowansch de Sprowa, palatin de Liov și căpitan general al Țărilor Rusiei...” [13, doc. 209, pp. 721-722].

Cu alte cuvinte, actele oficiale ale diplomației medievale polone și moldovene nu oferă un răspuns clar referitor la implementarea propunerii lui Iliș I din 23 septembrie 1436, cu atât mai mult că însuși faptul existenței ofertei de cedare a Țării Șipenițului sugerează ignorarea sau neacceptarea de către Coroana polonă a „iertării” domnului Moldovei după condițiile omagiului din 1 septembrie 1435. În această ordine de idei, o cale alternativă de clarificare a problemei apărute ar putea fi apelarea la documentele cancelariei domnești pentru a găsi primele mențiuni ale unor dregători de la hotarul de nord al Țării Moldovei după 1436. Un asemenea procedeu ar putea cel puțin să precizeze perioada când anume Țara Șipenițului s-ar fi aflat în componența Regatului Poloniei după inițiativa lui Iliș I de modificare a hotarului moldo-polon.

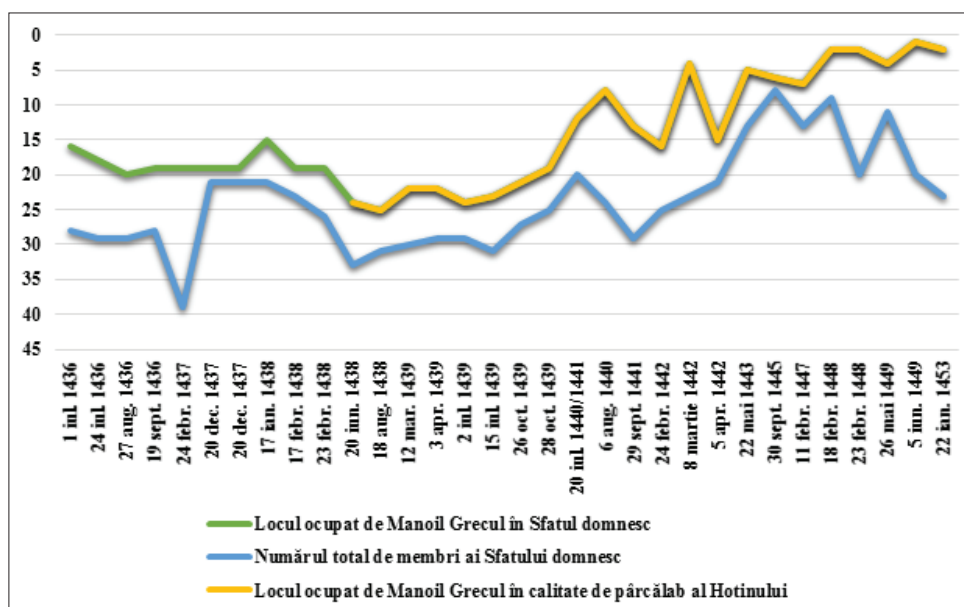


Figura 1. Evoluția carierei lui Manoil Grecul (1436–1453).

DREGĂTORII AI HOTARULUI DE NORD AL MOLDOVEI ÎN ANII 1430–1440

În perioada guvernării duale a lui Iliăș I și Ștefan al II-lea (1436–1442), în rândurile Sfatului domnesc au figurat doi dregători responsabili pentru ținuturile de nord ale Moldovei – **Manoil Grecul**, pârcălabul Hotinului, și **Șteful Jumătate**, pârcălabul Țeținei. Primul a fost numit în această funcție începând din 20 iunie 1438 [14] și a avut parte de o carieră îndelungată, care va culmina cu ocuparea locului de frunte în Sfatul domnesc la începutul domniei lui Ștefan cel Mare. Când exact a fost numit Manoil ca dregător domnesc la Hotin nu este suficient de clar din actele interne moldovenești. El apare pentru prima dată printre membrii Sfatului domnesc în documentul emis la 1 iulie 1436 [15], cunoscând mai multe mențiuni [16] pe parcursul următorilor ani fără specificarea vreunei dregătorii ocupate.

Analiza raportului dintre locul ocupat de Manoil Grecul și numărul total al membrilor Sfatului domnesc înainte și pe parcursul îndeplinirii atribuțiilor sale în calitate de pârcălab al Hotinului (figura 1)¹ nu oferă posibilitatea de a determina cu exactitate când acest demnitar a obținut dregătoria asupra cetății

de pe malul drept al Nistrului. În actul domnesc din 20 iunie 1438 el a ocupat locul 24 în sfatul lui Iliăș I și Ștefan al II-lea, în timp ce în documentele precedente poziția sa a variat între locurile 15–19. În pofida imposibilității de a stabili exact data numirii sale în calitate de pârcălab al Hotinului, mențiunea din 20 iunie 1438 sugerează că la acel moment una dintre cele trei cetăți principale ale frontierei moldo-polone se afla în stăpânirea domnului de la Suceava. Nu este exclusă posibilitatea numirii sale în această dregătorie în anii precedenți, ținând cont de stabilitatea rangului lui Manoil Grecul în Sfatul domnesc pentru intervalul 19 sept. 1436 – 20 dec. 1437. Din păcate însă, această observație nu oferă un răspuns ferm la problema cedării Țării Șipenițului de către Iliăș I Poloniei după 23 septembrie 1436.

Șteful Jumătate, atestat documentar doar o singură dată în calitate de pârcălab al Țeținei, pe 6 august 1440 [17], era susținătorul lui Iliăș I încă de la începutul luptelor pentru tronul țării, acesta figurând printre apropiații succesului lui Alexandru cel Bun și neapărând deloc în Sfatul domnesc pe parcursul primei domnii a lui Ștefan al II-lea [18]. În actul de confirmare a omagiului lui Iliăș I regelui Poloniei Władysław al III-lea la Liov, pe 19 sept. 1436, printre boierii prezenți pe locul 5 figurează Șteful de la Șerbănești [1, doc. 48, p. 186], care este ușor identificat cu același Șteful Jumătate după numele satului ce i-a revenit în moștenire de la tatăl său după confirmarea domnească din 7 iulie 1430 [19], precum și după mențiunea fratelui său, Mândrea, pe poziția 8 în același document. Acest lucru nu confirmă sau infirmă posibilitatea deținerii dregătoriei la Țețina către acel moment,

¹ Figura 1 a fost elaborată în baza mențiunilor lui Manoil Grecul din colecțiile de documente *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova. Volumul I (1384–1448)*. Alcăt. și coord.: Constantin Cihodaru, Ioan Caproșu și Leon Șimanschi. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975. 605 p.; *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova. Volumul II (1449–1486)*. Alcăt. și coord.: Leon Șimanschi, Georgeta Ignat și Dumitru Agache. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1976.

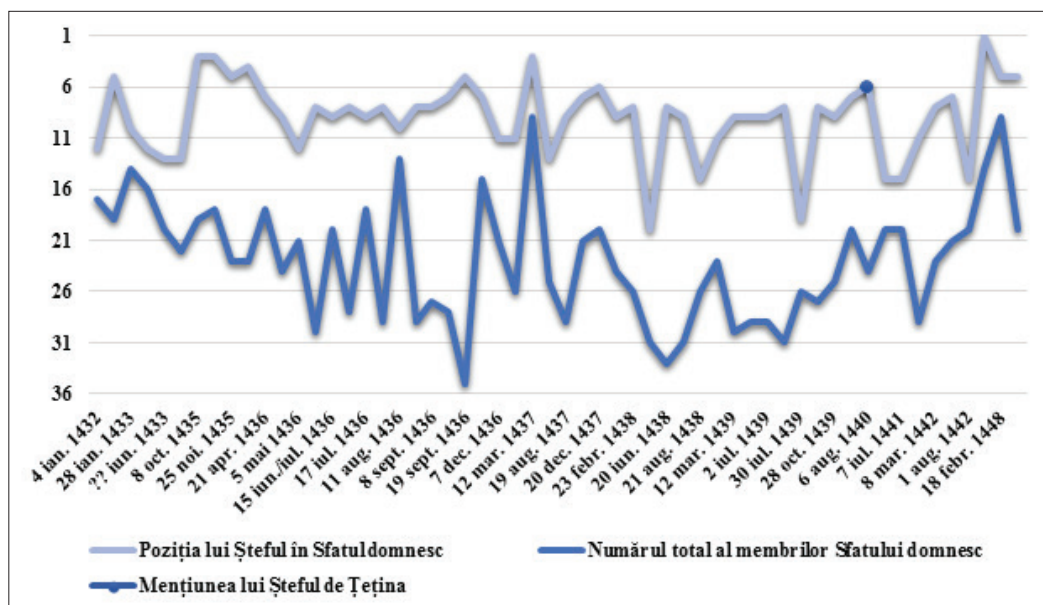


Figura 2. Evoluția carierei lui Șteful Jumătate (1432–1448).

fiindcă toți boierii menționați în același act figurează doar cu titlul moșilor controlate.

Șteful Jumătate continuă să apară în perioada duumviratului lui Iliăș I și Ștefan al II-lea din anii 1436–1442 fie în sfatul celor doi domni, fie doar în cel al lui Iliăș I, nu însă și în cel al lui Ștefan al II-lea [20]. După preluarea repetată a puterii de către Ștefan al II-lea în 1442, Șteful nu apare între membrii sfatului domnesc al acestuia. Părcălabul Țeținei s-a refugiat împreună cu familia lui Iliăș I în Podolia, judecând după apariția sa împreună cu fratele său, Mândrea, între martorii actului emis de fostul domn starostelui Podoliei Teodor Buczacki [21]. După înfrângerea și orbirea lui Iliăș I la 29 mai 1444 [5, p. 490], Șteful Ju-

mătate continuă să absenteze în actele domnești ale lui Ștefan al II-lea până la moartea celui din urmă, precum și în sfatul lui Petru al II-lea, indicând loialitatea sa nezdruncinată față de familia lui Iliăș I. Odată cu înscăunarea lui Roman al II-lea, Șteful Jumătate re-apare în sfatul domnesc, figurând pe poziția 5 din 9 [22]. El de asemenea apare pe locul 5 printre martorii actului din 23 februarie 1448 emis la Colomeea de către același domn către starostele Podoliei Teodor Buczacki [23]. Ulterior, orice mențiune a lui Șteful printre membrii sfatului domnesc, în special pe timpul domniei lui Alexandru al II-lea, celălalt fiu al lui Iliăș I, dispar, ceea ce sugerează moartea sa la o dată necunoscută.

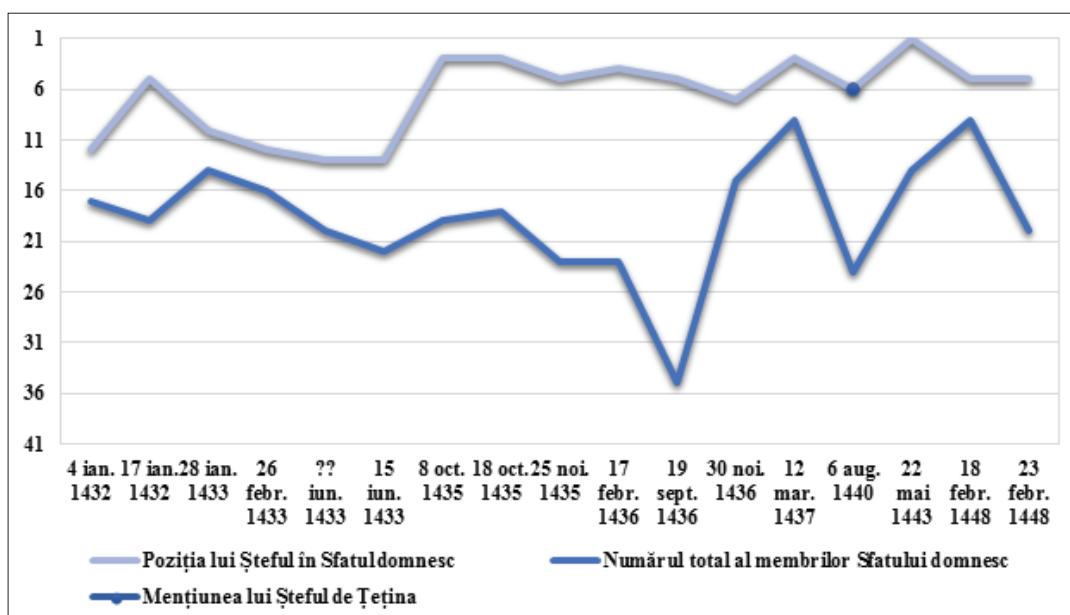


Figura 3. Evoluția carierei lui Șteful Jumătate în Sfatul domnesc al lui Iliăș I și Roman al II-lea (1432–1448).

Aplicând în figura 2² același procedeu al analizei raportului dintre locul ocupat de Șteful Jumătate și numărul total al membrilor Sfatului domnesc între anii 1432–1448, putem observa că cariera politică a lui Șteful Jumătate a cunoscut oscilații periodice. După prima ascensiune în rang a acestui boier în 1435, care a coincis cu revenirea lui Iliș I în scaunul Țării Moldovei după victoria în bătălia de la Podraga la 4 august 1435, pozițiile sale vor cunoaște scăderi doar în perioada dualismului celor doi fii ai lui Alexandru cel Bun între anii 1436–1442. Dacă însă vom lua în seamă doar mențiunile lui Șteful Jumătate în sfatul domnesc al lui Iliș I exclusiv și în cel al moștenitorului său, Roman al II-lea (prezentat separat în figura 3), atunci scăderile bruște în rang dispar. Acest lucru indică o creștere stabilă a poziției sale în cercul apropiat al familiei lui Iliș I încă dinaintea unicii sale atestări din 6 august 1440 în calitate de pârçalab al Țeținei.

Ținând cont de cele expuse, momentul cel mai probabil al numirii lui Șteful Jumătate în calitate de reprezentant al puterii domnești la Țețina a avut loc la începutul celei de-a doua domnii de sine stătătoare a lui Iliș I între anii 1435–1436. Creșterea bruscă în rang a boierului moldovean de pe locul 15 în 1433 spre locul 4 pe 8 octombrie 1435 sugerează obținerea unei dregătorii importante și intrarea lui Șteful în cercul apropiat al domnului Moldovei. Acest fapt, precum și lipsa oricăror modificări ale rangului lui Șteful Jumătate în sfatul domnesc al lui Iliș I după declarația acestuia de cedare benevolă a Țării Șipenițului în favoarea regelui Poloniei sugerează ideea neaplicării în realitate a transferului Hotinului, Țeținei și Hmelovului sub administrația poloneză.

CONCLUZII

Astfel, în baza absențelor oricăror mărturii diplomatice și mențiunilor celor doi dregători ai Hotinului și Țeținei din anii duumviratului lui Iliș I și Ștefan al II-lea, putem să deducem că la 23 septembrie 1436 promisiunea domnului Moldovei de a ceda Țara Șipenițului în folosul Regatului Poloniei așa și nu a fost îndeplinită. Cauzele neacceptării acestui scenariu puteau fi multiple. De exemplu, Coroana polonă ar fi dorit să evite repetarea scenariului răscoalei lui Ștefan al II-lea și a boierimii moldovene împotriva

lui Iliș I (mai ales în contextul victoriei sale verosimile la Piperești pe 8 martie 1436) [5, p. 486] și alianța sa cu Świdrygiełło, fapt care ar fi influențat negativ procesul paralel din același an al negocierii păcii de către acest duce lituanian cu magnații polonezi [12, pp. 417-418].

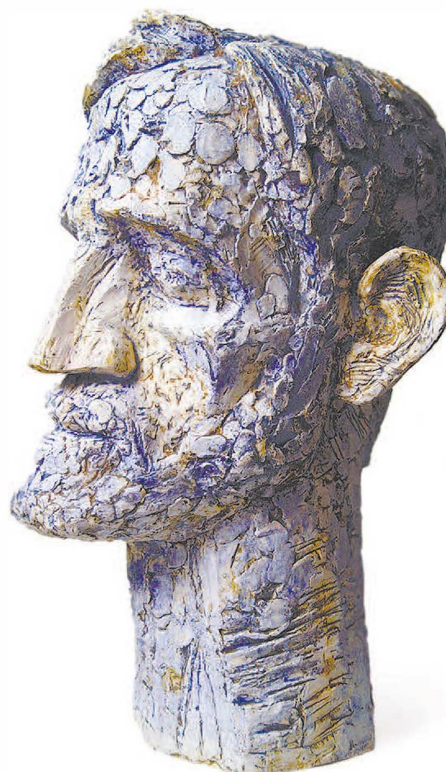
În același timp însă, divergențele politice interne de la Cracovia puteau la fel să ducă la renunțarea unui asemenea dar din partea domnului Moldovei. Cronicarii polonezi, după cum remarcă C. Rezaचेvici, subliniau rolul lui Władysław al III-lea în împăcarea celor doi fii ai lui Alexandru cel Bun [5, pp. 486-487], însă este evident că sub acest eufemism se ascunde, de fapt, efortul diplomatic al fruntașilor elitei poloneze. Ținând seama de rivalitatea pentru influență asupra tânărului rege al Poloniei dintre gruparea magnaților în frunte cu Spytek de Melsztyn și Sofia Holszańska – regina-mamă și sora soției lui Iliș I –, și cea a episcopului Cracoviei Zbigniew Oleśnicki, devenit *de facto* regent după moartea lui Władysław al II-lea Jagiełło [24, p. 230], obținerea reușită și fără sânge a trei cetăți majore ale frontierei moldo-polone ar fi crescut considerabil autoritatea taberei reginei și a magnaților aflați în opoziție, ceea ce ar fi fost inadmisibil pentru episcopul Cracoviei. Această luptă internă va culmina în anii următori cu izbucnirea și înfrângerea răscoalei confederației conduse de Spytek de Melsztyn în 1439, fapt ce a consolidat pozițiile lui Zbigniew Oleśnicki în calitate de cel mai influent sfetnic al lui Władysław al III-lea [24, p. 237]. Nu este exclusă posibilitatea că anume intervenția episcopului Cracoviei a zdruncinat planurile Sofiei Holszańska prin intermediul cumnatului său moldovean de a obține un atu prețios în lupta politică internă din Polonia.

Indiferent de varietatea explicațiilor posibile, cert este că, în cele din urmă, Coroana polonă nu a instaurat o administrație proprie la Hotin, Țețina și Hmelov după 23 septembrie 1436. În schimb, declarația lui Iliș I a devenit ultima mențiune documentară a Țării Șipenițului în actele oficiale ale timpului. Actul Mariei Holszańska din 1444 omite acest toponim, doar enumerând cele trei cetăți principale ale acestei regiuni. Decizia respectivă nu a avut însă consecințe de lungă durată. Ultima tentativă de instalare a unei administrații polone dincolo de Nistru a fost prilejuită de oferta lui Petru Aron din 1 aprilie 1457 de a numi dregători polonezi la Hotin și Cernăuți [2, p. 344], finalizând cu normalizarea relațiilor moldo-polone în primii ani ai domniei lui Ștefan cel Mare și revenirea la status-quo-ul existent încă din anul 1433 [25, pp. 13-14].

² Figura 2 a fost elaborată în baza mențiunilor lui Manoil Grecul din colecțiile de documente *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova. Volumul I (1384–1448)*. Alcăt. și coord.: Constantin Cihodaru, Ioan Caproșu și Leon Șimanschi. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975. 605 p.

BIBLIOGRAFIE

1. Eremia I. Relațiile externe ale Țării Moldovei în documente și materiale (1360–1858). Ed. a 3-a. Chișinău: Cartdidact, 2020. 942 p.
2. Cojocariu C. „Terra Sepenicensis” și hotarul nordic al Moldovei, în: Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”. 1995, t. XXXII, 339-349.
3. Nistor I.I. Istoria românilor. Vol. I. Ed. îngrijită de Florin Rotaru. București: Biblioteca Bucureștilor, 2002.
4. Bălan T. Cetatea Hmeliov. Cernăuți: Institutul de Arte Grafice și Editură „Glasul Bucovinei”, 1927. 24 p.
5. Rezachevici C. Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova: a. 1324–1881. București: Editura Enciclopedică, 2001. 863 p.
6. Pînzar Al. Hotarul de Nord al Moldovei (de la formare, în secolul al XIV-lea, până la statornicirea lui pe Ceremuş, Colacin și Nistru). Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2016. 474 p.
7. Czamańska I. Mołdawia i Wołoszczyzna wobec Polski. Węgier i Turcji w XIV i XV wieku. Poznań: Adam Mickiewicz University Press, 1996. 369 p.
8. Spieralski Zd. Z dziejów wojen polsko-mołdawskich, in: Studia i materiały do historii wojskowości. 1965, t. XI, cz. II, 62-121.
9. Plewczyński M. Wojny Jagiellonów z wschodnimi i południowymi sąsiadami Królestwa Polskiego w XV wieku. Oświęcim: Wydawnictwo Napoleon V, 2014. 282 p.
10. Masan O. Bukovina yak ob'ekt mijnarodnih vidnosin z davnih časiv do 1774 r, în: Botușanșkii V. M. (vidp. red.). Bukovina v konteksti evropejskih mijnarodnih vidnosin (z davnih časiv do seredini XX st.). Cernivți: Ruta, 2005. 743 p.
11. Balukh A.V. «Șipinskaia zemlea»: istoki i sud'ba, în: Stratum plus, nr. 6, 2010, 27-39.
12. Polehov S.V. Nasledniki Vitovta. Dinasticeskaia voina v Velikom cneajestve Litovskom v 30-e godi XV veka. Moskva: Indrik, 2015. 712 p.
13. Costăchescu M. Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare. Vol. II. Iași: „Viața Românească” S.A., 1932. 955 p.
14. Documenta Romaniae Historica. A. Moldova. Volumul I (1384–1448). Alcăt. și coord.: Constantin Cihodaru, Ioan Caproșu și Leon Șimanschi. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975. 605 p. Doc. 184, 260-261 (în continuare: **DRH, A, I**)
15. DRH, A, I, doc. 156, pp. 214-216.
16. DRH, A, I, doc. 159, pp. 220-222; doc. 161, pp. 224-225; doc. 163, pp. 227-229; doc. 168, pp. 235-237; doc. 175, pp. 245-248; doc. 176, pp. 248-249; doc. 177, pp. 250-251; doc. 179, pp. 252-253; doc. 180, pp. 254-255.
17. DRH, A, I, doc. 205, pp. 290-291.
18. DRH, A, I, doc. 99, pp. 146-147; doc. 107, pp. 157-159; doc. 110, pp. 161-162; doc. 113, pp. 163-164; doc. 114, pp. 164-166; doc. 116, pp. 166-167; doc. 117, pp. 168-169; doc. 142, pp. 196-197; doc. 143, pp. 197-198; doc. 144, pp. 199-200; doc. 145, pp. 201.
19. DRH, A, I, doc. 99, pp. 146-147.
20. DRH, A, I, doc. 148-150, pp. 203-207; doc. 152, pp. 208-210; doc. 155-165, pp. 212-232; doc. 167-170, pp. 233-240; doc. 173, pp. 242-244; doc. 175-176, pp. 245-249; doc. 179-181, pp. 252-258; doc. 184, pp. 260-261; doc. 187-189, pp. 264-270; doc. 192, pp. 271-272; doc. 194, pp. 273-275; doc. 196-197, pp. 276-280; doc. 199, pp. 281-283; doc. 201-203, pp. 284-289; doc. 205, pp. 290-291; doc. 215-220, pp. 300-311; doc. 222, pp. 312-313.
21. DRH, A, I, doc. 231, pp. 325-327.
22. DRH, A, I, doc. 274, pp. 388-389.
23. DRH, A, I, doc. 275, pp. 390-391.
24. Reddaway W. F. et al. The Cambridge History of Poland: from the origins to Sobieski. Cambridge: Cambridge University Press, 1950. 607 p., xiv p.
25. Eșanu A., Eșanu V. Părcălabi de Hotin (secolul XIV – 1714). Oameni, destine, fapte, în: Destin Românesc, Chișinău-București, An X, Nr. 38, 2003, 7-35.



Tudor Cataraga. *Portretul lui George Bacovia*, 100 × 45 × 45 cm, ghips tonat, 2002.